

VIDZEMES KARTES. 17. GADSIMTS

IZSTĀDES KATALOGS

RĪGA, 1996

VIDZEMES KARTES. 17. GADSIMTS

Katalogs

@ Latvijas Valsts vēstures arhīvs

Teksts: **Margarita Barzdeviča**
 Ilze Janele
 Pārsla Pētersone
Tulkojums: **Valda Kvaskova**
 Sarmīte Pijola
Māksliniece: **Inta Sarkane**

Izstādes atklāšana 1996. gada 8. oktobrī Latvijas Valsts vēstures arhīvā

Vidzemes 17. gs. kartes ir daļa no Latvijas Valsts vēstures arhīva unikālījām. Tās glabājas četros fondos: 1) Vidzemes muižu plāni un apraksti (7404. f.) – 1750 kartes; 2) Rīgas un Rīgas patrimoniālā apgabala plāni un kartes (2909. f.) – 146 artes; 3) Karšu un plānu kolekcija (6828. f.) – 32 kartes; 4) Vidzemes guberņas zīmētava (2760. f.) – 2 kartes.

Pēc Zviedru administrācijas rīkojuma izgatavotās kartes uzskatāmas gan par Latvijas kartogrāfijas sākumu, gan par zvaigžņu stundu. Kartogrāfijas attīstību sekmēja tādi progresīvi Zviedrijas valdības pasākumi kā tiesu reforma, muižu redukcija, satiksmes un izglītības politika.

17. gs. zviedru kartogrāfija kļūst par vienu no labākajām Eiropā. Tās sākums meklējams jau Gustava Ādolfa valdīšanas laikā (1611–1632). Iekarotās zemes (arī Vidzemi) vajadzēja aizsargāt un pārvaldīt. Šim nolūkam kartes bija ļoti nepieciešamas. To saturs un izmantošanas mērķi bija ļoti dažādi: gatavoja gan pārskata kartes, gan novadu, arklu revīziju, pilsētu un cietokšņu plānus, gan salu, upju utt. kartes. Īpaši strauji process progresēja pēc Kārļa XI 1681. gada instrukcijas par zemju uzmērīšanas un karšu izgatavošanas metodēm.

Mainoties politiskām varām, Vidzemes dokumentu arhīvi, tai skaitā arī iespaidīgā 17. gs. karšu kolekcija, vairākkārt mainīja savu atrašanās vietu. 1709. gada beigās, kad zuda Zviedrijas izredzes uzvarēt Ziemeļu karā, daļu no ģenerālgubernatora kancelejas, ekonomiskās pārvaldes (te glabājās arī Vidzemes kartes) un galma tiesas arhīva ar pasta jahtām evakuēja no Rīgas uz Stokholmu. 1825. gadā liela daļa no Vidzemes muižu un ceļu kartēm atgriezās Rīgā, taču Pirmā pasaules kara laikā tās tika evakuētas uz Iekškrīeviju. Pēc ilgām Baltijas valstu sarunām ar Krieviju par arhīvu atgriešanu, karšu kolekciju sadalīja starp Latviju un Igauniju. Tā kā Igaunija līgumu ar Krieviju noslēdza ātrāk, tā saņēma arī daļu no Latvijas teritorijas muižu un ceļu kartēm. Tāpēc uz daudzām no tām redzams arī Igaunijas valsts arhīva zīmogs. Protams, pēc katra šāda ceļojuma kaut kas bija zudis vai gājis bojā, tomēr dažādu nozaru pētnieki un interesenti Latvijas Valsts vēstures arhīva 17. gs. Vidzemes karšu kolekcijā šodien var atrast ļoti daudz vajadzīga un derīga.

Izstādes uzdevums ir sniegt skatītājam iespējami vispusīgāku ieskatu plašajā oriģinālkaršu klāstā. Ekspozīti sistematizēti trīs tematiskās grupās: 1) Rīgas un patrimoniālā apgabala, 2) muižu un 3) ceļu kartes. Grafiskais materiāls papildināts ar karaļa un ģenerālgubernatora instrukcijām mērniekiem, zvērīnāto mērnieku dienasgrāmatām un atskaitēm parzemju uzmērīšanas gaitu.

Atbilstoši izstādes tematiskajām grupām, veidota arī kataloga struktūra. Katras nodaļas ievadā lasītājs var gūt informāciju par attiecīgā satura karšu rašanās vēsturiskajiem apstākļiem un cēloņiem. Te sniegts arī vispārējs pārskats par dokumentu saturu un karšu sastādīšanas īpatnībām, kas skatītājam dos papildus informāciju un palīdzēs labāk iepazīt senos laikmeta lieciniekus.

I

Rīgas pilsētas un patrimoniālā apgabala kartes un plāni

Senākā Rīgas karte arhīva kolekcijā ir zīmēta 1644. gadā, tomēr vairums pilsētas un lauku novada karšu tāpat kā pārējais zviedru laiku Vidzemes kartogrāfiskais materiāls radies 17. gs. 80. un 90. gados. Šajā laikā pēc zviedru administrācijas vai arī Rīgas vietējās pārvaldes iestāžu – Kases kolēģijas un Landfogtejas pasūtījuma, tika veikta gruntsgabalu uzmērīšana, lai noteiktu zemes platību un kvalitātes atbilstību, regulētas Rīgas pilsētai vai namniekiem piederošo muižiņu robežas, apsekotas Daugavas krastu un salu ģeogrāfiskā stāvokļa izmaiņas, precizēts kuģu ceļš. Tā rezultātā tika izgatavotas unikālās Rīgas kartes, kuras pēc attēlotās teritorijas nosacīti var iedalīt sekojošās grupas:

– **Vispārīgās Rīgas un tās lauku novada kartes** ar shematiski ieskicētu nocietināto pilsētas daļu, bet detalizētāku patrimoniālā apgabala teritorijas raksturojumu. Šāda veida kartes 17. gs. 90. gadu beigās izgatavoja pēc Vidzemes ģenerālgubernatora E. Dālberga pavēles ar mērķi atspoguļot pilsētas stratēģisko stāvokli. Lai vieglāk varētu orientēties Rīgas apkārtnē, ar tolaik pieņemtajiem nosacītajiem apzīmējumiem kartēs iezīmēja ģeogrāfisko vidi – upes, ezerus, purvus smiltājus, kāpas, apdzīvotās vietas – muižiņu centrus, zemnieku sētas, krogus, kaļķu ceļus un citus objektus, kas raksturo Rīgas teritoriju laikā, kad tagadējo priekšpilsētu vietā vēl atradās nelielas muižiņas un atsevišķas zemnieku sētas, bet biežāk apdzīvotās teritorijas tika dēvētas par ciemiem, piemēram, ciems pie Torņa un Jura ciems jeb Zunds Pārdaugavā.

– **Rīgas lauku novada muižu plāni**, kā arī **atsevišķu teritoriju gruntsgabalu plāni** ietver konkrētu informāciju par uzmērītā zemes gabala piederību, lietotāju vārdiem un kadastrālo vērtību (sk. arī Muižu plāni). No 17. gs. arhīvā ir saglabājušies Atgāzenes, Depkina, Dreiliņu, Hausmaņa, Mazjumpravas, Šampētera, Vitmakera, Zaslauka un citu Rīgas lauku novada muižiņu plāni.

– **Daugavas lejteces kartes**, kurās atspoguļota visa vai kāda daļa upes posmā no Doles salas līdz ietekai jūrā ar salām, sēkļiem, kuģu ceļu, lašu zvejas vietām, kā arī ziņas par Daugavas krastu un salu apdzīvotības pakāpi un saimniecisko izmantošanu. Šīs grupas kartes ļauj iepazīt Daugavas lejteci laikā, kad atsevišķie uzceltie dambji vēl bija maz izmainījuši upes dabīgo plūsmu un krasta līniju.

– **Daugavas salu kartes**, kas ir vienīgā vizuālā liecība vairāk nekā 40 dažāda nosaukuma salu un salu grupu eksistencei Daugavas lejtecē pirms aptuveni 300 gadiem, jo laika gaitā daudzas no tām ir izzudušas, saplūdušas ar krasta līniju, vai arī ar citām salām. Ziņas par Burkānu, Fridriha, Fosa, Kojeru, Mūku jeb Velna un vēl citu salu atrašanās vietu un teritoriju 17. gs. var rast tikai kartogrāfiskajā materiālā.

– **Ceļu kartes**, kurās bez minētajai karšu grupai specifiskajiem datiem ietverta informācija arī par Rīgas priekšpilsētu ielu sistēmas pirmsākumiem un ceļiem pieguļošo teritoriju dabas apstākļiem, apdzīvotību un saimniecisko izmantošanu.

Šos kartogrāfijas darbus Rīgas apkaimē veica zviedru mērniecības skolas pārstāvji Vidzemē – A. Bilmans, H. Karlheims, O. Lundgrēns, J. Ulrihs un citi. 17. gs. beigās un 18. gs. sākumā sevišķi aktīvi darbojās Rīgas pilsētas revidents un

mērnieks Eberhards Tolks, kura zīmētās kartes izceļas ar meistara savdabīgo izpildījuma manieri un plašo informācijas klāstu. Tolks ne vien pildīja savus tiešos amata pienākumus, bet arī izvērtēja apsekoto zemes gabalu izmantošanas lietderību un iesniedza Kases kolēģijai savus priekšlikumus, kā palielināt pilsētas ienākumus.

Minēto mērniecības darbu rezultātā līdz mūsdienām ir saglabājusies plaša zviedru laiku Rīgas un tās lauku novada karšu kolekcija. Tās lielākā daļa glabājas Latvijas Valsts Vēstures arhīva fondos: Rīgas un patrimoniālā apgabala topogrāfiskās kartes un plāni (2909. f. 1. apr.), Karšu un plānu kolekcija (6828. f., 2. apr.) un Vidzemes muižu plāni un kartes (7404. f., 2. apr.) – kopā 150 arhivālijas, no kurām izstādē ir apskatāma tikai neliela daļa.

1. Daugavas karte ar salām... – “Geometrisch Abriß über Düna Strom...” 1699. gads. Zīmējis E. Tolks. 167 x 41 cm. Mērvienības: zviedru olektis un Reinzemes mērrīkstes. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 39. lieta.*

2. Rīgas pilsētas patrimoniālā apgabala Pārdaugavas daļas karte... – “General-Charte von Rigischen Stadts Patrimonial District über der Düna...” 1699. gads. Zīmējis E. Tolks. 83 x 67 cm. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 2. lieta.*

3. Hausmaņa muižas zemes, kas iznomātas dažādām personām... – “Hausmans Hoffs Länder an unterschiedlichen Verarendiret...” – Zīmējis E. Tolks. 63 x 41 cm. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 296. lieta.*

4. Jura muižas zemes Pārdaugavā – “St. Jeorgen Hoffs Landt und Gründe über der Düna”, 1690. gads. Zīmējis E. Tolks. Mērvienības – Reinzemes mērrīkstes. 115 x 73 cm. *LVVA, 6828. f., 2. apr., 570. lieta.*

5. Rīgas pilsētas ģeometriskais plāns ar situāciju un divkāršās blokādes aprakstu... – “Geometrischer Grund-Riß von der Stadt Riga mit der Situation und Zweymaligen Blocquade...” Autors nezināms (N. N.), 53 x 4 cm. Mērvienības: zviedru olektis un Reinzemes mērrīkstes. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 4. lieta.*

6. Rīgas jūras vārti – “Carte des See Ports zu Riga“ 1644. gads. 53 x 41 cm. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 49. lieta.*

7. Fridrihsalas ģeometriskais plāns... – “Geometr. Abriß über Fredrixholm...” 1698. gads. Zīmējis E. Tolks. Mērvienības – Reinzemes mērrīkstes. 104,5 x 56 cm. *LVVA, 6828. f., 2. apr., 573. lieta.*

8. Burkānsala un tās karte ar iedalījumu gruntsgabalos... – “Burkansholm mit den Bewohnten Gründen...” 1694. gads, papildināta 1699. gadā. Zīmējis E. Tolks. 95 x 48 cm. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 37. lieta.*

9. Rīgas pilsnovada Koju [salas plāns] – “Geometrisch [...] öffwer Koyen Holm uti Riga Slotz Gebiet Belagit.” Zīmējis O. Lundgrēns. 70 x 66 cm. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 41. lieta.*

10. Jūra (Daugavas grīva) – “De See” 1690. un 1691. gads. 44 x 58 cm. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 57. lieta.*

11. Rīgas patrimoniālā apgabala muižas un Piņķu muižas zemes – “Rigiske Patrimonial Gods och Pinckenhoffs Bönder” Zīmējis Hagvins Karlheims. 73 x 43,5 cm. Eksplikācija uz atsevišķas lapas, 33 x 20,5 cm. *LVVA, 7404. f., 2. apr., 88. lieta.*

12. Dažādu ceļu un zemes ceļu karte ... – “Charte über unterschiedliche Wege und Landstrassen...” 1697. gads. Zīmējis E. Tolkss, 73 x 120 cm. LVVA, 7404. f., 2. apr., 94. lieta.

13. Marijas dzirnavu ūdenspiegādes sistēma ar tai piederošajiem ezeriem, upēm, grāvjiem... – “Marien Mühlensche Wasserleitung mit zugehörige Seen, Bächen und Graben ...” 1702. gads. Zīmējis E. Tolkss, 126 x 58 cm. Mērogs – 100 : 2400 zviēdru olektīm vai 100 : 380 Reinzemes mērrīkstēm. LVVA, 2909. f., 1. apr., 283. lieta.

14. Mangaļu muižas un izpriecu dārza plāns – “Delineatio öfwer Magnushoffs Lust eller Trägårdh”. Zīmējis O. Lundgrēns, 46,5 x 137 cm. Mērogs – 10 : 112 zviēdru olektis. LVVA, 7404. f., 1. apr., 1834. lieta.

15. Rīgas pils novads un blakus esošās Mangaļu muižas zemes... – “Ryga Slottz medh Des Onderliggiande Bönder Gebiet Magnus Hoff...” 1687. gads. 82 x 55 cm. LVVA, 6828. f., 2. apr., 1396. lieta.

16. Rīgas Patrimoniālā apgabala un Salas muižas zemes – “Rigiske Patrimonial Godz och Holmshoffs Bönder”. 1683. gads. Zīmējis Hagvins Karlheims, 60 x 57 cm. LVVA, 7404. f., 2. apr., 78. lieta.

II

Muižu kartes

LVVA fondos saglabājušās 17. gs. Vidzemes muižu zemju kartes zīmētas galvenokārt laikā no 1681. līdz 1696. gadam, un to rašanās saistāma ar Zviedrijas valdības Vidzemē veikto muižu redukciju. 1680. gadā riksdāgā pieņēma lēmumu, ka visas agrāk Livonijas ordenim un bīskapiem piederējušās, bet vēlāk dāvinājuma ceļā privātpersonu rokās nonākušās muižas pāriet valsts īpašumā; privātpašumā paliek tikai pirktās un ieķīlātās muižas. 1681. gada 4. janvārī par redukcijas komisijas priekšsēdētāju iecēla Robertu Lihtonu, un tā paša gada 16. jūnijā sākās darbs. Vienlaicīgi sāka strādāt arī speciāli zemes uzmērīšanai un novērtēšanai izveidota revīzijas komisija. Valsts īpašumā pārņemtās zemes bija paredzēts iznomāt agrākajiem zemes turētājiem. Nomas naudas lielumu aprēķināja, ņemot vērā attiecīgās muižas arklu skaitu, pie tam muižām, kuru ienākumi mazāki par 600 dālderiem gadā, bija jāmaksā tikai 1/3 no noteiktās summas. Līdz ar to radās nepieciešamība objektīvi un precīzi novērtēt valsts muižu un to zemnieku zemes vērtību un noskaidrot katras muižas iespējamus ienākumus. Zemju robežas, platība un izmantošanas veids bija jāatspoguļo īpašā muižas zemju kartē. Speciālu rīkojumu un sīku instrukciju par zemes uzmērīšanu un tās kvalitātes noteikšanu Vidzemes ģenerālgubernators Kristers Hurns izdeva 1683. gada 20. aprīlī. Par redukciju un no 1681. līdz 1684. gadam. notikušo revīziju liecina LVVA fondos saglabājušās vairāk nekā 200 Vidzemes muižu kartes.

1687. gadā redukcija galvenajos vilcienos bija pabeigta. Piecas sestdaļas no visām Vidzemes zemēm (5315 arkli no 6236) nonāca valsts īpašumā. Reducētās zemes novērtēšana un nomas maksājumu noteikšana pēc arklu skaita radīja administrācijas tieksmi arklu skaitu iespējami palielināt. Tādēļ arī nereti bija sastopami gadījumi, kad revīzijas komisija darbojās tendenciozi. Kā atbildes reakcija sākās ļoti aktīvi vietējās bruņniecības protesti. Rezultātā tika izstrādāta jauna objektīvāka zemes novērtēšanas metode, kas tika izklāstīta 1687. gada 7. februārī izdotajā Kārļa XI instrukcijā. Pēc jaunā vērtēšanas principa muižu un zemnieku aramzemi un mežus iedalīja 4 dažādas kvalitātes kategorijās; līdz ar to radās nepieciešamība atkārtoti uzmērīt muižu un zemnieku zemes un izgatavot

jaunas kartes, kurās būtu atspoguļota šī jaunā gradācija. Uzdevumu veica no 1687. līdz 1696. gadam. Zviedru administrācija saņēma ievērojamu skaitu jaunu karšu, kas ieguva nosaukumu "Jaunais iedalījums"; no tā LVVA saglabājušās ap 700 kartēm.

Vidzemes muižu zemju uzmērīšanā, kas kopumā ilga 15 gadu, piedalījās pavisam 49 mērnieki; 44 no viņiem strādāja no 1681. līdz 1684. gadam., bet pieci – L. Amnells, O. Lundgrēns, E. Reiters, E. Tolkss un J. Ā. Ulrihs – uzmērīja un izgatavoja t. s. Jaunā iedalījuma kartes.

Gan K. fon Levis of Menārs, gan E. Dunsdorfs atzīmē, ka vairums karšu izgatavotas mērogā 1:10400. Tam var piekrist, ja uzticas kartē pievienotajam grafiskajam mērogam. Taču apgalvojumu nākas apšaubīt, kad salīdzina konkrētas, mūsdienu teritorijas situāciju ar attēlojumu 17. gs. kartē. Par starpposmu vislabāk izmantot 19. gs. vidū izgatavotās kartes, kuru mērogi ir daudz konsekventāki. Jāsecina, ka nereti pat vienas kartes robežās zviedru mērnieku lietotais mērogs mainās no apmēram 1:8000 līdz 1:12000. Dažkārt mērnieki kļūdījušies arī ziemeļu virziena noteikšanā.

Muižu centri kartēs attēloti dažādi – no vispārpieņemta topogrāfiska apzīmējuma līdz pat centra ēku situācijas plāna attēlojumam. Vienkāršākajā variantā ir izmantots gluži mūsdienīgs pagalmu norobežojoša žoga apzīmējums un centrā viegli zaļā fonā iezīmēta ēka ar dūmeni un vēja rādītājiem abos jumta galos; turklāt nereti celtne attēlota tā, it kā vienlaicīgi būtu redzamas abas gala fasādes un iežogotajā laukumā tā novietota diagonāli. Durvis bieži iezīmētas ēkas galā, lai gan patiesībā tās atradās sānu fasādē, arī logu un stāvu skaits nesaskan ar zināmajiem tā laika ēku aprakstiem.

Sīkāk izzīmētajos muižu centros kungu mājas attēlojums precīzāk atbilst situācijai dabā. Pārējo ēku novietni rāda kartē iezīmēti taisnstūri. Dažkārt autors sīkiem burtiņiem ir uzrakstījis arī ēkas nosaukumu – rija, laidars, pirts utt. Visām dzīvojamām ēkām jumti iekrāsoti sarkani, kas liek domāt, ka tie darināti no kārniņiem. Taču pēc ēku aprakstiem zināms, ka šajā laikā visbiežāk jumtu segumam izmantoja skaidas vai salmus. Tātad šeit mērnieks lietojis pieņemtu standarta apzīmējumu. Turpretim žogi ap centra ēku kompleksu bieži zīmēti no dabas – attēlota gan palisāde, gan iebraucamie vārti, gan virs tiem izbūvētais jumts.

Ļoti reti kartēs parādīti pie muižām ierīkotie dārzi, to plānojums ne vienmēr atspoguļo reālo situāciju. Priecīgs pārsteigums seno parku pētniekiem ir Stalbes muižas kartē attēlotie seši bosketi un Vējavas muižas dārzs, kas drošības apsvērumu dēļ iekārtots patālu no ēkām.

Ne mazāk interesantu informāciju kartes sniedz par zemnieku zemēm un sētām, kuru vairums atrodas reljefa labākajās vietās, nereti virknējoties neregulārās rindās gar upju un ezeru krastiem. Lai kā gribētos redzēt ēku izkārtojumu tā laika zemnieku sētā, ir jāsamierinās ar faktu, ka to fiksēšanai izmantots tipveida apzīmējums – tikai viena ēka ar sarkanu jumtu, bez dūmeņa. Kartēs var atrast daudzkārt apstrīdēto latviešu zemnieku ciemu. Tā ir lielāka meža klajumā vai purva salā brīvi izkārtosies sētu grupa, ko vieno kopīgs nosaukums. Tūrumi katram saimniekam lielākoties ir savi, bet jaunaudzēs vai pamestos tūrumos izveidotās pļavas un ganības visām sētām kopīgas.

Ievērojot revīzijas instrukciju, mežus un purvus uzmērīja un kartēs iezīmēja tikai daļēji, taču to nosaukumi, pievienojot lakoniskas atzīmes par teritorijas kvalitāti, parasti kartē tika ierakstīti. Skaidrojumi un zemju apraksti pārsvarā ir zviedriski, dažkārt sastopama arī vācu valoda. Daudzie kartēs minētie senie vietvārdi var piesaistīt valodnieku un novadpētnieku uzmanību.

Vidzemes 17. gs. muižu kartes sniedz informāciju vēl daudzu nozaru speciālistiem. Kā izziņas avots tās var kalpot gan vēsturniekiem, gan tautsaimniekiem, gan ģeogrāfiem, gan arhitektiem un pat mākslas vēsturniekiem. Iepazīstot kartes, zināšanas par sava novada vēsturi var papildināt gan skolotājs,

gan muzeja darbinieks. Tātad šīs 300 gadu vecās unikālījas savu aktualitāti vēl arvien nav zaudējušas un kalpos arī nākamajām paaudzēm.

1. Limbažu novada un tajā esošo muižu un zemnieku zemju karte. 1660. – “Lembsalsche Gebiets Charte mit unterliegenden Höffen und Baur= Länder sampt Grentzen. Ao 1660.” Zīmējis O. Kvists, 89 x 51 cm. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 604. lieta.*

2. Limbažu muižas Upes ciema karte. 1663 – “Cartha. Topographische Delineation des Dorfes Uppen im Lembsallschen. 1663.” 36 x 43 cm. Mērogs romiešu pēdās. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 605. lieta.*

3. Robežkarte starp Limbažu, Katvaru, Tiegažu un Liepas muižām. 1647. – “Grentz Charte zwischen Lembsal, Kogas, Kattgfer und Lindenhoff. Ao: 1647.” Zīmējis J. Fabers, 54 x 44 cm. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 601. lieta.*

4. Robežkarte starp Limbažu un Viļķenes muižas zemēm. Sastādīta 1653. gadā. 41 x 52 cm. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 736. lieta.*

5. Burtnieku pils un Zaķu muižas karte – “Burtnecks Schloß mit Sacken Hoff, beydes in Burtneckischen Kirchspiel und Gebiet belegen.” 1688. gads Zīmējis J. Ā. von Ulrihs, 80 x 62 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1392. lieta.*

6. Rūjienas novada Mazsalacas draudzes Nuķu muižas zemes – “Ibdenhoff uthi Salisborgs Kyrkspiel och Ruyens Gebith belägit.” 1693. gads. Zīmējis O. Bergmans, 79 x 43 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1404. lieta.*

7. Mazsalacas skolmeistara zeme, saukta Vilkašte – “Charta über Salisburgsches Schulmeister Landt, Wilkast genant. 1691. gads. Zīmējis E. Tolks, 42 x 32 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1973. lieta.*

8. Ēveles muižas, pastorāta un skolas zemju karte – “Wolfarth medh Sutzen Land, sampt Pastorat och Skohlland uti Wollfahrts Kirchspiel belägne.” 1689. gada septembris. Uzmērījis un zīmējis E. Tolks, 80 x 42 cm. Kartei pievienota eksplikācija uz sešām lapām. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1401. lieta.*

9. Lugažu pils un draudzes karte – “Lude Slott och Kirchspihl”. 1689. gads. Zīmējis I. Svēdmans, 56 x 43 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1425. lieta.*

10. Valmieras novada Kokmuižas zemju karte – “Kokenhoff medh Törniss= och Carlshoff uthi Wolmers Gebith och Kirchspiel belägne”. 1688. gads. Zīmējis E. Tolks, 55 x 81 cm. Kartei pievienota eksplikācija uz divām lapām. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1383. lieta.*

11. Valmieras novada Mūrmuižas zemju un strejgabalū karte – “Muhrmois medh des Strö Länder uthi Wolmers Gebith och Kirchspiel belägen.” 1688. gads. Zīmējis E. Tolks, 54 x 42 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1378. lieta.*

12. Valmieras novada Mūrmuižas zemju karte – “Wolmars Gebith Muremoise Hoff och Bänder”. 1681. gads. Zīmējis A. Grote. 57 x 43 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 601. lieta.*

13. Cēsu novada un pilsētiņas pilsoņu zemju karte – “Wendens Gebiet och Stadbens Borgare Länder.” 1688. gads. Zīmējis J. H. Kelčs, un zemes kvalitāti 1690. gadā noteicis E. Tolks, 67 x 67 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1991. lieta.*

14. Lielstraupes novada Ungurmuižas zemju karte – “Groß Roopz Gebiet, Orellen Hoff och des Bänder”. 1683. gads. Zīmējis K. Hanstens, 58 x 45 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 214. lieta.*

15. Lielstraupes novada Kūduma muižas zemes – “Stoor Roops Gebiet Kudums Håff och Bönder” 1683. gads. Zīmējis O. Kvists, 42 x 56 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 225. lieta.*

16. Cēsu novada Liepas muiža – “Wendens Gebiet och Lindenhoff.” 1681. gads. Zīmējis O. Merts, 56 x 43 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 809. lieta.*

17. Lenču muižas zemju karte – “Geometr: Charta öfwer Lentzenhoffs Aker= och Buskelandh, Mätt och observerat Anno 1689 uthi July Monad, aff Tolcks.” 1689. gada jūlijs. Uzmērījis un zīmējis E. Tolks. 70 x 50 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1988. lieta.*

18. Cēsu novada Spāres un Drabešu muižas zemes, kā arī te ietilpstošie birģermeistaram Ģingam un Šleijeram piederošie strejgabali – “Wendens Gebieth med Sparenhåffs, Drobishåffs, Borgmester Gigings och Sleiers Bønders Strölender.” Zīmējis Ē. Hēdbergs, 97 x 60 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 823. lieta.*

19. Āraišu pastorāta zemju karte. – “Geometr: Charta öfwer Arrasch Pastorats Landh, Mätt och observerat. Anno 1689 uti Octobr: aff Tolks.” 1689. gada oktobris. Zīmējis E. Tolks, 29 x 32 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1996. lieta.*

20. Raunas pils un Baižkalna muižas lauki – “Runneborgs Slätz och Fredrikzhåfz Fälter”. 1681. gads. Zīmējis E. Hēdbergs, 56 x 43 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 983. lieta.*

21. Bajovska muiža Raunas novadā un draudzē – “Bajows Hoff uthi Ronneburgs Gebiet och Kiorckspeel.” 1690. gads. Zīmējis J. H. Kelčs, 57 x 43 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1563. lieta.*

22. Raunas novada un draudzes Rabakas un Jaunraunas muiža – “Rabacks= och N'hoff uthi Ronneburgs Gebiet och KiorsPeel”. 1689. gads. Zīmējis J. H. Kelčs, 57 x 43 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1565. lieta.*

23. Raunas novada un draudzes Veselavas muižas zemes – “Kohren= och Wessels Hoff uthi Ronneburgs Gebiet och KiorcksPeel.” 1689. gads. Zīmējis J. H. Kelčs, 56 x 43 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1564. lieta.*

24. Raunas novada Dzērbenes muižas zemju karte – “Runeborgs Slotz Gebeet och Serbens Håff samt Bonder.” 1681. gads. Zīmējis O. Lundgrēns, 43 x 101 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1018. lieta.*

25. Dzērbenes pastorāta zemju karte. – 28 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 2. apr., 51. lieta.*

26. Vecpiebalgas muižas zemju karte – “Oris Hoff im Peballschen Gebiet und Dito Kirchspiel”. 1690. gada maijs. Uzmērījis un zīmējis J. Ā. fon Ulrihs, 56 x 60 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1586. lieta.*

27. Nītaures un Annas muižas zemju karte – “Nitous Slätz och Annen Håff Gebiet och Bönder.” 1681. gads. Zīmējis O. Kvists, 56 x 82 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 832. lieta.*

28. Siguldas pils ar Nandelstedta muižu – “Segwolds Slott och Nandelstedt Hoff uti Segwoldz Kirchspiel belägit”. 1688. gads. Zīmējis O. Kvists, 52 x 40 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1315. lieta.*

29. Siguldas novada Lorupes muižas zemes – “Krohnberg och Siliack uthi Segwolds Gebieth”. 1692. gads. Zīmējis J. H. Kelčs, 53 x 41 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1339. lieta.*

30. Cesvaines novada Aizkujas muižas zemju karte – “Seswegens Gebiet: Pultwen eller Kuien Hoffs Bönder” 1683. gads. Zīmējis G. Eureliuss, 42 x 56 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1059. lieta.*

31. Cesvaines novada un draudzes Kārļu muižas zemes – “Allt und Neu Geisters Hoff in Seßwegens Gebiet und Kirchspiel.” 1689. gada novembris. Uzmērītājs un zīmētājs J. Ā. fon Ulrihs, 57 x 43 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1610. lieta.*

32. Kokneses muižas un pusmuižu zemju karte – “Kokenhusen Hofß Länder och Hööfläger.” Pēc 1689. gada uzmērījumiem 1692. gadā zīmētājs O. Kvists, 108 x 43 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1469. lieta.*

33. Aizkraukles muižas zemju karte – “Ascheradens medh Pallad Land”. 1688. gads. Zīmētājs O. Bergmans, 56 x 43 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1456. lieta.*

34. Ērgļu draudzes Ogres muižas zemes ar Pilskalnu un Barbaras ieleju – “Ogerhoff, Slottzberg och Barbara Dahl uthi Erlas Kirchspiel Belägne”. 79 x 77 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2052. lieta.*

Dokumenti par muižu redukciju un kartēm

1. Muižu redukcijas komisijas priekšsēdētāja Roberta Lihtona 1681. gada 4. augusta ziņojums Vidzemes bruņniecībai par redukciju. *LVVA, 7349. f., 2. apr., 38. l., 45.–49. lpp.*

2. Vidzemes ģenerālgubernatora Kristera Horna 1683. gada 20. aprīlī izdotsis rīkojums par muižu zemju uzmērīšanu. *LVVA, 7349. f., 2. apr., 35. l., 10. lapa.*

3. Zviedrijas karaļa 1687. gada instrukcija muižu zemju vērtēšanai un uzmērīšanai. *LVVA, 7400. f., 1. apr., 56. l., 23.–63. lapa.*

4. Zviedru ekonomijas pārvaldes 1688. gada 3. oktobra rīkojums mērniekam O. Bergmanim. *LVVA, 7400. f., 1. apr., 56. l., 441. lapa.*

5. Zviedrijas karaļa 1696. gada 10. maija rīkojums par robežu uzmērīšanu un robežakmeņu izlikšanu. *LVVA, 4038. f., 2. apr., 1185. l., 131. lapa.*

6. Vidzemes muižu zemju kartēs lietojamie apzīmējumi. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 663. l., 1. lapa.*

7. Zvērināto mērnieku A. Bilmana, J. Ā. Ulriha, J. Kelča, E. Tolksa, R. Bretsmana vēstule Redukcijas komisijas priekšsēdētājam O. Lundgrēnam. 1690. gada 20. marts. *LVVA, 7349. f., 1. apr., 224. l., 280.–282. lpp.*

3. Redukcijas komisijas priekšsēdētāja O. Lundgrēna ziņojums zviedru Ekonomijas pārvaldei par novērtētajām un uzmērītajām muižām. 1689. gada 16. septembris. *LVVA, 7349. f., 1. apr., 224. l., 43.–46. lpp.*

4. Redukcijas komisijas priekšsēdētāja O. Lundgrēna ziņojums ģenerālgubernatoram par mērnieku darbu 1689. gadā. *LVVA, 7349. f., 1. apr., 224. l., 313.–321. lpp.*

III

Ceļu kartes

17. gs. Vidzemes ceļu kartes glabājas galvenokārt divos LVVA fondos: 13 atrodamas Rīgas pilsētas un patrimoniālā apgabala karšu un topogrāfisko plānu kolekcijā, 29 – Vidzemes muižu plānu un aprakstu kolekcijā; no tām 16 apkopotas ceļu karšu albumā “*Neue Einrichtung der accurat gemeßenen Landstraß Brücken im Rigischen Kreyße*”. Tā autors ir Rīgas, pēc tam Vidzemes zvērinātais mērnies – Johans Ābrams Ulrihs, kurš šeit strādāja no 1688. līdz 1696. gadam.

Ceļu karšu rašanās 17. gs. ir Zviedrijas valdības saimnieciskās un militāri stratēģiskās darbības rezultāts. Viena no nozīmīgākajām tās sastāvdaļām bija ātras un ērtas satiksmes izveidošana. Šis mērķis nepārtraukti bija administrācijas uzmanības centrā, un tā realizēšanai tika ieguldīts liels darbs un līdzekļi; ceļu būves un satiksmes apstākļu uzlabošanas jautājumu regulāri apsprieda landtāga sēdēs, ar periodiskām pavēlēm un rīkojumiem par to atgādināja ģenerālgubernators.

Vidzemes ceļu stāvokļa pārbaudei tika organizētas speciālas ceļu revīzijas. Viena no pirmajām notika 1654. gadā mērnika Jonasa Fabriciusa vadībā. Viņa darbību sīki reglamentēja ģenerālgubernatora 7. jūnijā izdotā instrukcija. Tā noteica, ka pārbaudāmie ceļi un tilti ir arī jāuzmēra un jāuzzīmē attiecīga karte, kurai būtu pievienots aprēķins ar katras muižas aprūpējamo ceļa gabalu uzskaitījumu un raksturojumu. Karte jāizgatavo divos eksemplāros, no kuriem viens jāiesniedz zemes tiesā, otrs – Vidzemes ģenerālgubernatora kancelejā.

Pēdējā lielākā 17. gs. ceļu pārbaude, uzmērīšana un sadalīšana ceļa posmos atbilstoši vienlaicīgi izdarītajai arklu revīzijai, notika 1693.–1697. gadā. No šajā laikā izgatavotajām kartēm 42 saglabājušās un atrodas LVVA karšu kolekcijā. Kartes izgatavotas, ievērojot Rīgas gubernatora Erika Sopa 1693. gada 3. novembrī izdotās instrukcijas prasības un noteikumus: zvērinātajam mērnīkam katrs inspicējamā ceļa posms ir jāizbrauc, jāizmēra tā garums, ieskaitot arī līkumus, un jāiezīmē kartē. Uz vietas jānovērtē katra ceļa posma un tilta kvalitāte, novērotais jāfiksē rakstiski. Jāatzīmē, vai ceļš iet pa purvainu vidi vai pļavu, vai zemienu; kā arī tas, vai grūti veido cieta un sausa vai mitra zeme. Nepieciešams atzīmēt, vai ceļš izbraucams arī pavasarī un rudenī un vai ir īpaši jābrūvējas, lai to slapjā laikā neizskalotu ūdens. Kartē jāiezīmē arī ceļa malā esošie krūmāji un koki, jo stiprā vējā tie varētu nolūzt un uzkrīst uz ceļa. Uzmanība jāpievērš arī lieliem akmeņiem un zemes virskārtā iznākušām lielām koku saknēm, kuru dēļ braukšana kļūst bīstama. Ļoti rūpīgi jāuzskaita visas – lielas un mazas – upes un strauti, nosakot, vai to platums dabīgs, jeb arī veidots mākslīgi, izbūvējot dzirnavu dambjus u. tml. Revīzijas gaitā ir jānoskaidro labojamie un no jauna būvējamie ceļu posmi un tilti; aprakstam pievienojams arī konkrēts uzskaitījums, cik daudz materiālu, kā baļķu vai smiltis utt. nepieciešams, kā arī tas, vai šie materiāli atrodami tuvumā, vai jāved no attālākām vietām. Kartēs ar īpaši iezīmētām robežām ļoti precīzi jāparāda, kādi ceļa posmi kādai muižai jālabo.

Iepazīstoties ar ceļu kartēm jāsecina, ka mērnīki ne tikai stingri ievērojuši tiem izvirzītās prasības, bet samērā plašā joslā attēlojuši arī visus ceļmalā esošos objektus: lauksaimnieciski izmantojamās zemes, mežus, purvus, tīreļus, strautus, ezerus, atekas utt. Dabas objektu tēlojums ir ļoti niansēts. Nekad netiek apzīmēti vienkārši “purvs”, “mežs”, bet vienmēr skaidrots, kāds tas ir, piemēram, “smilšu kalni, apauguši eglēm”, “līdzens, nekam nederīgs tīrelis”, “melns sūnu purvs bez kokiem”.

Šie unikālie dokumenti ir ļoti vērtīgs kultūrvēsturiskas informācijas avots. Bagātāko ziņu klāstu ceļu kartes dod ceļu un satiksmes vēstures pētniekiem; te precīzi apzīmētas ceļu trases, kā arī viss, kas saistīts ar ceļa trases labošanu un labiekārtošanu, – speciāli izbūvēti pastiprinājumi pāri mitrām un purvainām vietām, baļķu un žagaru klājumi. No kartēm var spriest par tiltu un pārceltuvju konstrukciju; te fiksēti daudzie ceļmalas krogi, kā arī visdažādākie saimniecības objekti: ūdens un vēja dzirnavas, kaļķu un ķieģeļu ceplī, akmeņlauztuves, māla bedres utt. No māju nosaukumiem nereti var izdarīt arī secinājumus par iedzīvotāja tautību. Interesanti ir iepazīties ar zemnieku sētu un muižu izvietojumu. Redzam, ka tās parasti nedaudz atvēršas no ceļa, jo dzīvojot lielceļa tuvumā, nācās rēķināties gan ar priekšrocībām (miera laikā), gan trūkumiem (kara laika nedrošība). No Limbažu, Valkas, Ērģemes, u.c. vietu zīmējumiem rodas priekšstats par šo pilsētiņu un miestu stāvokli, te atrodami arī Mazstraupes, Lielstraupes, Vainižu, Suntažu, Ērgļu un citu piļu zīmējumi. Nereti tie līdzinās akvareļiem. Kartogrāfijas vēsturē šie dokumenti ilustrē pārejas periodu no zīmējuma uz simbolu. Atsevišķu piļu, muižu ēku, baznīcu atspoguļojumā vēl lietots zīmējums no dabas, turpretim krogu, dzirnavu, zemnieku māju apzīmēšanai jau izmantoti standarta simboli.

1. Lielceļš no Rīgas uz Koknesi – “Landzwägen ifrån Ryga åth Kokenhusen.”

a) ceļa posms gar Lielvārdes muižu (*Lennewarden*), baznīcu un krogu. Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2213. l., 3. lapa.*

b) ceļa posms, kas sākas deviņas jūdzes no Rīgas, iet gar Jumpravas muižu (*Jungfernhof*) un baznīcu un beidzas deviņas ar pusi jūdzes no Rīgas. Divas lapas, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2213. l., 6., 7. lapa.*

c) ceļa posms, kas sākas desmit ar pusi jūdzes no Rīgas un iet gar Skrīveru muižu (*Römershof*), apdzīvotu vietu iepretim Jaunjelgavai (*Nystädga*) un turpinās līdz Dīvajas upei (*Dywe*), desmit un trīs ceturtdaļas jūdzes no Rīgas. Divas lapas, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2213. l., 8., 9. lapa.*

d) ceļa posms, kas sākas no Vilku upes (*Vilke uppe*) un iet gar Aizkraukles muižu (*Ascheraden*). Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2213. lieta, 10. lapa.*

2. Lielceļš caur Koknesi uz Bērzauni – “Landzwägen ifrån Kokenhusen åth Bersonen.”

a) ceļa posms, kas trīspadsmit ar pusi jūdzes no Rīgas šķērso Bērzes upi (*Berse Fluwig*), iet gar Kokneses pili (*Kokenhusens Slätt*), krogu (*Krogh*), muižu (*Hoffwet*) un baznīcu (*Kyrkia*) un beidzas 14 jūdžu attālumā no Rīgas. Divas lapas, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2214. l., 1. lapa.*

a) ceļa posms gar Daugavas krastu cauri Jumpravmuižas zemēm. Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2213. l., 5. lapa.*

3. Jaunais ceļš no Kokneses gar Raunu līdz Tērbatas (*Tartu*) ceļam – “Nya Landzwägen ifrån Kockenhuussen igenom Landet längst Ronneborgh in på Dorptska Wägen till Eggle Krogh”.

a) ceļa sākuma posms no Kokneses pils līdz Rīgas un Bērzaunes (*Bersohn*) ceļa krustojumam. viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2217. l., 1. lapa.*

b) ceļa posms, kas pie Nēķena muižas (*Nettckens Hoff*) šķērso Gauju (*Aa Fluvius*) un iet gar Dzērbenes krogu (*Krogh*), baznīcu (*Kyrkia*) un pastorātu. Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2217. l., 6. lapa.*

c) ceļa posms pie Raunas pils (*Ronneborg Slott*), gar krogu (*Krogh*), dzirnavām (*Quarn*), skolu (*Schola*), baznīcu (*Kyrkia*), cauri miestīņam (*Hakelwerck*). Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2217. l., 7. lapa.*

d) ceļa posms 16 ¼ jūdzes no Kokneses. Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2219. l., 1. lapa.*

e) ceļa posms 17 ¼ jūdzes no Kokneses, gar Trikātas pili (*Trikaten Slott*), baznīcu (*Kyrkia*), skolu un muižu (*Trikaten Hoff*). Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2219. l., 2. lapa.*

f) ceļa posms, kas sākas 18 ¼ jūdzes no Kokneses, šķērso Gauju (*Aa Fluvius*) un 18 ¾ jūdzes no Kokneses pievienojas Rīgas–Tartu (*Rīga åhst Dörpt*) ceļam. Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2219. l., 3. lapa.*

4. Lielceļš no Rīgas uz Alūksni – “Landzwägen ifrån Ryga åth Marienburg”.

a) ceļa posms, kas sākas deviņas jūdzes no Rīgas un iet gar Nītaures muižu (*Nitaushoff*), skolu (*Skohle*), baznīcu (*Kyrkia*) un krogu (*Nytaus Krogh*). Divas lapas, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2209. l., 2., 3. lapa.*

b) ceļa posms, kas sākas 12 jūdžu no Rīgas un iet gar Skujenes muižas krogu (*Schuyens Krogh*) un baznīcu (*Kyrkia*). Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2209. l., 15. lapa.*

c) ceļa posms, kas sākas 21 jūdži no Rīgas un ved gar Velēnas muižu (*Vellanhof*), Lizuma baznīcu (*Lysohnen Kyrckia*), Velēnas muižas krogu (*Vellankrogh*) un beidzas 21 ¼ jūdzes no Rīgas. Divas lapas, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2209. l., 12., 13. lapa.*

d) ceļa posms, kas sākas 26 ¼ jūdzes no Rīgas, iet gar Zeltiņu muižu (*Seltinghof*), baznīcu, krogu un beidzas 26 ½ jūdzes no Rīgas. Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2209. l., 18. lapa.*

e) ceļa posms, kas sākas 23 ¼ jūdzes no Rīgas, iet gar Gaujienu (*AaHoff*), pāri Tirzas upei (*Tirse Fluvius*) un beidzas 23 ¾ jūdzes no Rīgas. Divas lapas, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2209. l., 14., 15. lapa.*

f) ceļa posms, kas sākas 28 ¾ jūdzes no Rīgas un sasniedz Alūksni (*Marienburgs*). Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2209. l., 20. lapa.*

5. Lielceļš no Rīgas uz Cesvaini un no Cesvaines uz Tirzu – “Landzwäg= ifrån Ryga åth Seßwegen” un “Landzwäg= ifrån Seßwegen åth Tirsens.”

a) ceļa posms, kas sākas 15 ¾ jūdzes no Rīgas un iet gar Jumurdas ezeru (*Jummerdens= Sioo*). Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2210. l., 6. lapa.*

b) ceļa posms, kas 14 ½ jūdzes no Rīgas šķērso Ogres upi (*Oger Fluvius*) un iet gar Ērgļu pili un muižu (*Erla Slått och Hoff*), baznīcu (*Kyrkia*), krogu (*Krogh*) un pastorātu (*Erla Pastorats*). Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2210. l., 5. lapa.*

c) ceļa sākuma posms pie Cesvaines muižas (*Sesswegen*), kas iet gar krogu (*Krogh*) un baznīcu (*Kyrkia*). Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2211. l., 1. lapa.*

6. Ceļš no Tirzas uz Alūksni – “Landzwäg ifrån Tirsens åth Marienb: Wägn:”

a) ceļa posms, kas sākas 24 ¼ jūdzes no Rīgas, iet gar Tirzas muižu (*Tirsenshof*) un baznīcu. Divas lapas, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2212. l., 2., 3. lapa.*

b) ceļa posms, kas sākas 26 jūdzes no Rīgas, iet gar Galgauskas muižu (*Golgowsky*) un 26 ¼ jūdzes no Rīgas šķērso Tirzas upi. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2212. l., 5. lapa.*

7. Lielceļš caur Cēsīm uz Krieviju – “Landzwägen igenom Wenden åth Rußland.”

a) ceļa posms, kas šķērso Amatu (*Ammat Uppe*), iet gar Amatas krogu (*Ammat Krogh*), Apsīšu krogu (*Absit Krogh*) un pāri Saltupei gar Gaujas kreiso krastu ved uz Cēsīm (*Wenden*). Divas lapas, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2208. l., 2. lapa.*

b) ceļa posms, kas 11 ¾ jūdzes no Rīgas pieiet Cēsu pilsētas robežmūrim (*Wendens Stadt*) un gar baznīcu un rātsnamu ved cauri pilsētai; tālāk tas turpinās gar Dubinskas (*Dubinsky*) un Balto muižu (*Baltemois*). Viena lapa, 30 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2208. l., 3. lapa.*

8. Lielceļš no Raunas vārtiem līdz Juglas strautam – “Landstraße von der Raunis Pforte biß an die Jugel Bach.” Uzmērījis un zīmējis J. Ā. Ulrihs. 185 x 40 cm. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 102. lieta.*

9. Lielceļš no Ikšķiles Taumaņa kroga līdz Tīnūžu muižas robežai – “Landstraße vom Üxschkellschen Taumans Krug biß zur Lindenbergischen Grentze.” 1695. gadā uzmērījis un zīmējis J. Ā. Ulrihs. 131 x 42 cm. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 111. lieta.*

10. Lielceļš caur Viļķenes muižas zemēm līdz Svētciena robežai – “Landstraße durchs Willkenhoffsche biß Neu Salis Grentz.” Zīmējis J. Ā. Ulrihs. 182 x 40 cm. *LVVA, 2909. f., 1. apr., 112. lieta.*

11. Johana Ābrama Ulriha 17. gadsimta ceļu atlants – “Neue Einrichtung der accurat gemeßenen Landstraß Brücken im Rigischen Kreyße durch Johan Ab: v: Ulrich, Geom: et Revis: Reg: jur: **ao 1695.**” *Atvērumā: Tartu (Tērbatas) lielceļš pie Liel- un Mazstraupes un Kūduma. LVVA, 7404. f., 1. apr., 2191.–2206. lieta.*

a) Atlanta titullapa, kopija.

b) Jelgavas lielceļš – “Mietaus Landstraße durchs Rigische Stadts Patrimonial Gebieth.” Ceļa sākums Pārdaugavā. Kopija. Oriģināls – *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2191. l., 1. lapa.*

c) Jelgavas ceļš – “Mietaus Landstraße durchs Rigische Stadts Patrimonial Gebieth.” Posms gar Pastmeistara muižiņu (*Postmeisters Höffgens*) un Krebsa krogu (*Krebsen Krug*). Šodien teritorija ietilpst Olaines pagastā. Kopija. Oriģināls – *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2191. l., 7. lapa.*

d) Lielceļš uz Buļļu prāmi – “Bullerfährs Landstrass durchs Rigische Patrimon: Gebiet.” Ceļa sākums Pārdaugavā un turpinājums gar Dzegužkalnu (*Schegguskallns*) un Nordeķu muižiņu (*Fredrichshöffgen, izt Herr Witt von Nordecks*). Kopija; oriģināls – *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2192. l., 13. lapa.*

e) Bauskas lielceļš – “Bauschkische Landstraß durchs Rigische Stadts Patrimon: Gebiet.” Ceļa sākums Pārdaugavā. Kopijā; oriģināls – *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2193. l., 19. lapa.*

12. Langes upes uzmērojums no izteces līdz ietekai Kīšezerā pie Mangaļu muižas – “Geometrisch Affrissnung der Magnus Hoffsche Bäckten ifrån åhmyndet och till Stintsjön.” 1686. gadā zīmējis J. H. Kelčs. 246 x 46 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1831. l.*

13. Lašu aizsprosta shēma pie Iļķenes prāmja – “Hillkenfehrrs Laxwehr.” 1698. gada 28. jūlijā uzmērījis un zīmējis O. Kvists, 32 x 20 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1844. lieta.*

14. Lielvārdes un Lindes muižas lašu aizsprostu shēma – “Linnewards och Plettenberghs Laxwährer.” 1698. gada 24. augustā uzmērījis un zīmējis O. Kvists, 42 x 33 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1982. lieta.*

15. Siguldas lašu aizsprosta shēma – “Segwolds Laxwähr.” 1698. gada 23. jūlijā uzmērījis un zīmējis O. Kvists, 42 x 32 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1867. lieta.*

16. Ķeguma krāču ģeometriskā karte – “Geometrisch Charta öfwer Keggums Fall uthi Düna Strööm.” 1693. gadā zīmējis O. Kvists, 41 x 32 cm. *LVVA, 7404. f., 1. apr., 1981. lieta.*

Dokumenti par mērniekiem un instrukcijas ceļu uzmērīšanai un uzturēšanai

1. Mērnieks Johans Ābrams fon Ulrihs.

a) J. Ā. fon Ulriha Zviedrijas valdībai iesniegtā atskaite par 1689. un 1688. gadā pārbaudītajām un uzmērītajām muižām un izgatavotajām kartēm. *LVVA, 7349. f., 1. apr., 224. l., 209., 210. lpp.*

b) J. Ā. fon Ulriha dienesta gaitu apraksts no 1689. gada 17. maija līdz 31. decembrim. *LVVA, 7349. f., 1. apr., 224. l., 69. - 79. un 189. - 202. lpp.*

c) **J. Ā. fon Ulriha 1696. gadā sastādītais Nītaures un Zaubes muižas zemju aprēķins.** *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2245. l., 5.–18. lpp.*

d) **J. Ā. fon Ulriha sastādītā Raunas un Brantu muižas robežas karte ar aprakstu.** *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2006. lieta.*

2. Mērnieks Eberhards Tolks.

a) **E. Tolksa 1697. gada vasarā izgatavotais paraugzīmējums Rīgas patrimoniālā apgabala ceļu verstu stabiem.** *LVVA, 2909. f., 1. apr., 91.2 lieta.*

b) **E. Tolksa dienasgrāmata. 1710. gada 11. februāris–1710. gada 1. jūnijs.** *LVVA, 4038. f., 2. apr., 96. lieta.*

c) **E. Tolksa Zviedrijas valdībai iesniegtā atskaite par 1688. un 1689. gadā uzmērītajām muižu zemēm un izgatavotajām kartēm.** *LVVA, 7349. f., 1. apr., 224. l., 211., 212. lpp.*

d) **E. Tolksa dienesta gaitu apraksts, 1689. gada maijs–1690. gada janvāris.** *LVVA, 7349. f., 2. apr., 224. l., 219.–241. lpp.*

e) **Kvīts par 1 ¼ valsts dālderu, ko E. Tolks 1700. gada 13. augustā samaksājis Jēkaba draudzes priekšstāvim par sava dēla apbedīšanu un kapa vietu.** *LVVA, 4011. f., 1. apr., 5761. l., 1. lapa.*

3. Mērnieks Johans Hinrihs Kelčs.

a) **J. H. Kelča 1689. gada vasaras dienesta gaitu apraksts.** *LVVA, 7349. f., 1. apr., 224. l., 84.–90. lpp.*

b) **J. H. Kelča 1697. gadā sastādītais Cēsu apriņķa Strīķu muižas zemju novērtējums ar zemnieku saimniecību zemes gabalu skicēm.** *LVVA, 7404. f., 1. apr., 2238. l., 55.–57. lpp.*

c) **Vidzemes ģenerālgubernatora Erika Dālberga 1700. gada 22. septembrī mērniekam J. H. Kelčam izsniegtās ceļojuma pases noraksts.** *LVVA, 7349. f., 1. apr., 52. l., 710. lpp.*

4. **Vidzemes ģenerālgubernatora Gustava Hurna 1654. gada jūnija instrukcija par ceļu un tiltu kontroli, labošanu un būvēšanu.** *LVVA, 7349. f., 1. apr., 35. lieta, 210.–213. lpp.*

5. **Zviedrijas riksdaga 1668. gada 27. janvāra lēmums par ceļu uzturēšanu, pārbaudīšanu un uzmērīšanu.** *LVVA, 673. f., 1. apr., 16. l., 333.–348. lpp.*

6. **1693. gada 3. novembrī izdotā instrukcija zvērinātajiem mērniekiem par to, kā pārbaudīt un uzmērīt Vidzemes ceļus un tiltus.** *LVVA, 7349. f., 3. apr., 4. l., 32.–34. lpp.*

7. **Vidzemes ģenerālgubernatora Erika Dālberga rīkojums, kādi krogi jābūvē pie galvenajiem ceļiem.** *LVVA, 7349. f., 2. apr., 36. l., 57., 58. lapa.*